

בדיקה: שכר המינימום, הממוצע והחציון 2000-2008

:: דורון גרינשטיין

ב) אין התייחסות להיקף המשרה: בחישוב הממוצע, ינתן משקל זהה לשכר המתקבל מעבודה במשרה מלאה ובמשרה חלקית. מכיוון שאין התייחסות לשעות העבודה, לא ניתן לדעת מהו השכר הממוצע לשעת עבודה (אמנם מתפרסמים נתונים על השכר השעתי הממוצע, אולם גם אלה מוטלים). בניגוד אלינו, ברוב מדינות מערב אירופה, המכונים הלאומיים לסטטיסטיקה מפרסמים מעת לעת את נתוני השכר החציוני לשעת עבודה, באופן בלתי תלוי בנפח המשרה. השכר החציוני מודד את ההכנסה האמצעית. לשם פשוטות – נניח והיינו מסדרים בסדר עולה את כל השכירים במשק, מבעל ההכנסה הנמוכה ביותר עד לגבוהה ביותר, הרי שמשכורתו של האדם האמצעי היא ההכנסה החציונית. הכנסתו של האדם האמצעי אמורה לשקף את סביבת ההכנסה של מעמד הביניים – השכבה היצרנית והמרכזית בדמוקרטיה מערבית, ולפיכך קיימת חשיבות רבה לאומדן זה.

שכר המינימום מעודכן מדי שנה בתחילת חודש אפריל, כאחוז מהשכר הממוצע הבסיסי למשרה מלאה. בשונה מן השכר הממוצע הרגיל, נתון זה אינו כולל שכר בגין שעות נוספות, וותק, משכורת 13, תוספות ומענקים וכן רכיבי שכר חד-פעמיים (דמי הבראה, ביגוד). חרף עובדה זו ומטעמי נוחות, בחישובים שלהלן ילקח בחשבון שכר המינימום כאחוז מן השכר הממוצע הרגיל.

בדיקה

טבלה 1 מרכזת את הממצאים על השכר הממוצע, החציוני ושכר המינימום בשנים 2000-2008. ניתן ללמוד ממנה על גידול בשלושת הפרמטרים, אולם יש לקחת בחשבון את החלשות השקל לאור עליית המחירים בשנים האחרונות: האינפלציה בתקופה הרלוונטית עמדה על 17.7% (כ-2% בממוצע בחישוב שנתי), מכאן שאחוז הגידול הריאלי בשכר המינימום עמד על 10%, השכר החציוני גדל ריאלי בכ-1.3%, ואילו השכר הממוצע נשחק ב-2.6%.

רבות דובר על העובדה שהשכר הממוצע, המפורסם באמצעי התקשורת חדשות לבקרים, אינו מהווה אינדיקטור אמיתי לאומדן התפלגות ההכנסות במשק. מאידך, המדד שיכול ללמד משהו על 'משכורתו של האדם הממוצע' – החציון – מודר באופן שיטתי מן השיח הכלכלי. גם לאחר חיפוש מעמיק ברשת, לא ניתן לחלץ התייחסות משמעותית לפרמטר זה, מצד האוצר, הלמ"ס או בנק ישראל. במאמר זה, אנסה לאתר נתון זה ולבדוק מה ניתן ללמוד ממנו לגבי התפלגות ההכנסות ומגמות בהן ב-8 השנים האחרונות. כמו כן אברר מה עלה בגורלו של פרמטר חשוב נוסף – שכר המינימום – עם תום 'הפעמה השלישית' – השלב האחרון בתוכניתו הפרומתאית של עמיר פרץ להעלאה משמעותית בשכר המינימום.

שיטות מדידה

השכר הממוצע במשק נקבע על-ידי הלמ"ס, כנגזרת של נתוני שכר המגיעים מביטוח לאומי. הוא מחושב לפי השכר ברוטו (החייב במס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ומס בריאות), ולא לפי עלות השכר למעביד (הכולל רכיבים נוספים החלים על המעסיקים). הממוצע מתקבל מסכימת כל תלושי השכר, מחולקת במספר המועסקים. מאופי חישוב זה, עולים שני קשיים עיקריים: א) לא ניתנת התייחסות למספר המשרות לשכיר: אם למשל, אדם משתכר 5000 ש"ח מעבודתו העיקרית, ו-2000 ש"ח מעבודה נוספת, הכנסתו תבטא בממוצע כהכנסתם של שני שכירים המשתכרים 3500 ש"ח כל אחד. בדוגמא זו, אופן החישוב מטה את הממוצע באופן משמעותי כלפי מטה, שכן בפועל מדובר בהכנסה של 7000 ש"ח לשכיר בודד. בנוסף, לא ניתן לחלץ את ההכנסה נטו לשכיר הואיל והמס נגבה באופן פרסונלי.

המדד שיכול ללמד משהו על 'משכורתו של האדם הממוצע' – החציון – מודר באופן שיטתי מן השיח הכלכלי. גם לאחר חיפוש מעמיק ברשת, לא ניתן לחלץ התייחסות משמעותית לפרמטר זה, מצד האוצר, הלמ"ס או בנק ישראל.

הרוב המכריע של השכירים במדינה אינו מאורגן. אנו עדיין רחוקים עד מאד מן המסורות של קפריסין, אוסטריה, דנמרק, פינלנד, גרמניה, איטליה, שוודיה ונורווגיה.

לא מן הנמנע, שאחת הסיבות לריבוי רסיסי המשרות בשנים האחרונות היא דווקא העלאת השכר המינימלי.

שכר המינימום

לפחות תמונה חיובית אחת עולה מן הנתונים: אכיפת חוק העלאת שכר המינימום אכן שיפרה במעט את היחס בין שכר המינימום לשכר המוצע: מ-40% בשנת 2000 ל-48% בסוף 2008. בעניין זה, יש להתייחס לנתונים בזהירות: הגידול ביחס שבין שכר המינימום לשכר הממוצע חל בין השנים 2000 ל-2004, טרם ההעלאתו של השכר המינימלי, ולכאורה, יחס זה כלל לא השתנה דווקא בין השנים בהן יושם החוק (ב-2008 עמד היחס על 48%, בדיוק כמו בשנת 2004). אולם הנתונים מראים כי בין השנים 2000 ל-2004 השכר הממוצע רשם ירידה קלה ואילו בין השנים 2004-2008, הוא עלה בכ-15%. במילים אחרות, בזכות הגידול בשכר המינימום, ניתן היה לשמר אותו על יחס של 48% מן השכר הממוצע, למרות עלייתו המשמעותית של האחרון.

גם המבקש לבחון את היחס מינימום/ממוצע במונחים גלובליים-מערביים, יגלה שהעלאת שכר המינימום שיפרה את מצבנו ביחס לאמריקאים (33%), הבריטים (38%), ההונגרים (38%) והצ'כים (39%). בעניין זה, מלוא הקרדיט מגיע לעמיר פרץ - האדריכל הראשי של התחיקה המוצלחת. אילו לא תיקון זה, היה ממשיך שכר המינימום להתערכך על-פי המנגנון הישן (45% מן השכר הממוצע), והיה נקבע על 3590 ש"ח לסוף 2008. יחד עם זאת, יהיה מגוחך לטעון לשיפור אפקטיבי ברווחת משתכרי המינימום, הואיל ומדובר בתוספת של 260 ש"ח על-פני 8 שנים - 214 ש"ח בלבד במונחי כח קנייה. לצד נתונים חשובים אלה, יש לזכור שלוש נקודות קרדינליות, אשר בלעדיהן הדיון בשאלת שכר המינימום אינו שלם:

(א) אם נקבל את תקפותם של נתוני 1997, הנתונים היחידים בנמצא, הרי ש-12% מכלל אוכלוסיית השכירים הם מרוויחי שכר מינימום - אחוז גבוה יותר מממוצע מדינות ה-OECD וכן מזה האמריקאי.

(ב) הרוב המכריע של השכירים במדינה אינו מאורגן. אנו עדיין רחוקים עד מאד מן המסורות של קפריסין, אוסטרליה, דנמרק, פינלנד, גרמניה, איטליה, שוודיה ונורווגיה. שם, הסכמי שכר המינימום לא מוגדרים באופן חוקי כנגזרת של השכר הממוצע הכפוף לתנודות השווקים, אלא כחלק מהסדרים קיבוציים המובלים על-ידי ארגוני עובדים ואגודות סקטוראליות.

(ג) לצד חשיבות העלאת שכר המינימום כשלעצמה, צריך לקחת בחשבון גם את ריבוי המשרות החלקיות. על-פי הנתונים של מכון אדוה, נראה

שמדובר ב-35% מכלל השכירים המרוויחים עד שכר המינימום (נתון העולה בקנה אחד עם נתוני טבלה II/III). לא מן הנמנע, שאחת הסיבות לריבוי רסיסי המשרות בשנים האחרונות היא דווקא העלאת השכר המינימלי.

השכר החציוני

הגידול הריאלי המזערי (1.3%) בשכר החציוני עשוי לרמז על עליה מסוימת בכוחו הכלכלי של מעמד הביניים. אולם העשירון החמישי מנה בשנת 2000 רק 194,897 שכירים - כמות שאינה מספקת כדי ללמד על שכרם של בני המעמד הבינוני, שבאופן טבעי אמור לייצג שדרה רחבה יותר. הואיל וכך, ניתן לאגד כמה עשירונים יחדיו לכדי יצירת "סביבה חציונית" מספקת: סכימה של העשירונים 4, 5 ו-6 (טבלה II/III), מגלה עלייה של 16.2% (מ-14,929 ש"ח ב-2000 ל-17,350 ש"ח ב-2008). אולם, גם עלייה זו נשחקת בגין עליית המחירים, ובמונחים ריאליים מאבדת הסביבה החציונית כ-1.3% מכוחה הכלכלי. מכאן עולה שמעמד הביניים בישראל נשחק, אולם רק במעט.

פערי הכנסות ורמת שכר נמוכה

בשנת 2008, הלמ"ס לא פירסמה נתונים אודות השכר ברוטו לעשירונים אלא רק את אותה החלוקה, במונחי שכר הנטו. בחינת פרמטר זה מטשטשת את מגמת אי-השוויון השוררת במשק: לא רק ששכר הנטו מתעלם מקיומם של רכיבי שכר נוספים המנוכים מחלקו של השכיר ומהוים חלק אינטרגלי משכר הברוטו (ביטוח מנהלים, קרן השתלמות, קופת גמל עצמאית - כספים מניבי תשואה, המוחזרים לשכיר בזמן נקוב), הרי שברמות שכר נמוכות הפער בין הנטו לברוטו מינורי. אם כן, יהיה הגיוני להניח שעם העליה בעשירונים גדל גם הפער בין הברוטו לנטו, ועל כן ראוי להתייחס דווקא לגבוה מבין השניים כפרמטר לאומדן. לפיכך, בכדי להמנע מליפול לתהום האבסורד בהשוואה בין שכר הנטו של בכיר בבנק ישראל לזה של עובד בחברת שמירה קבלנית, טבלה III משלימה את נתוני הלמ"ס, על-ידי אומדן מינימלי, המתקבל מבחינת שכר הנטו.

טבלה II חושפת את פערי ההכנסות בין עשירוני השכירים בישראל בשנת 2000 - פער שהלך והעמיק לקראת 2009: בשנת 2000, שכרו הממוצע של העשירון העליון עלה על שכר כל חמשת העשירונים הראשונים גם יחד, והיה לכמעט פי 7

בשנת 2008 השכר בעשירון העליון כבר כמעט השתווה לכל ששת העשירונים הראשונים, והוא הרקיע לכדי פי 14 משכר העשירון התחתון.

אם הגדרנו את שחיקת מעמד הביניים כ"מתונה", הרי שבעשירונים הראשונים נראה שמדובר בהתמוטטות רבתי.

בעשירונים 3 ו-4 השחיקה עמדה על כ-9.3% בממוצע לעשירון, ובעשירונים 1 ו-2 (המושפעים מעליית שכר המינימום לשעה), השחיקה הממוצעת לעשירון הייתה גדולה אף יותר - כ-14%.

על כ-9.3% בממוצע לעשירון, ובעשירונים 1 ו-2 (המושפעים מעליית שכר המינימום לשעה), השחיקה הממוצעת לעשירון הייתה גדולה אף יותר - כ-14%. נתונים אלה ודאי מחלישים עוד יותר את האפקטיביות של העלאת שכר המינימום במתכונת הנוכחית.

לסיכום

אין עוררין על העובדה שהעלאת השכר המינימלי היא צעד חשוב ומוסרי שמטרתו אחת: פרנסה בכבוד. אולם לאור מבחן התוצאה, נראה כי התערבות מסוג זה, לא רק שלא הצליחה להגדיל את רווחת השכירים, היא אף נכשלה בבניית חומת הגנה מינימלית כנגד עליית המחירים. בג'ונגל של השוק הפתוח, יש לאמץ מהלכים רדיקלים ומקיפים יותר - את מירב הכוחות יש להפנות לעבר ניהול מאבק ממושך בחזית החשובה ביותר - ארגון העבודה. רק באמצעות חוזי העסקה קיבוציים, כשרוב העובדים במשק מאוגדים ובעלי כח אמיתי אל מול המעסיקים, ניתן יהיה לצמצם את ריבוי המשרות החלקיות, להקטין את פערי השכר האדירים ולבנות, קמעה קמעה, מעמד ביניים רחב וחזק. 'ניידות בשוק העבודה', אותו עיקרון קדוש של חסידי כלכלת השוק, הוביל במישורן להרחבת פערי ההכנסות במשק, להחלשת מעמד הביניים ולהעמקת העוני ברמות השכר הנמוכות. רק באמצעות שינוי מבני בארגון העבודה, נוכל לעצור את הצניחה החופשית של העשירונים התחתונים לעבר עוני מחפיר.

מן ההכנסה בעשירון התחתון. בשנת 2008 (טבלה III), השכר בעשירון העליון כבר כמעט השתווה לכל ששת העשירונים הראשונים, והוא הרקיע לכדי פי 14 משכר העשירון התחתון. עובדה זו באה לידי ביטוי גם במדרג ג'יני (המודד את אי-שוויון חלוקת ההכנסות) שהשתנה מ-0.38 בשנת 2000 ל-0.384 בשנת 2008 (כש-0 מציין שוויון מוחלט ו-1 חוסר שוויון מוחלט). העמקת פערים זו, באופן לא מפתיע, באה על חשבונם של העשירונים הנמוכים. אם הגדרנו את שחיקת מעמד הביניים כ"מתונה", הרי שבעשירונים הראשונים נראה שמדובר בהתמוטטות רבתי. ניתן לראות בטבלה V כי כל אחד משלושת העשירונים הראשונים נשחק ב-13.5% בממוצע. בה בעת, אותה טבלה מלמדת כי החל מהעשירון החמישי ומעלה, שחיקת השכר נעלמת והופכת לגידול ריאלי בהכנסות (כאמור, האומדן המינימלי שנלקח בחשבון מקטין את השכר ברוטו, כך שהגידול הריאלי בעשירונים העליונים גדול אף יותר). אם חיפשנו את ההסבר הסטטיסטי לזינוק המטאורי שחל בשנים האחרונות במספר עמותות החסד, בתי התמחוי ומחוסרי הדיור, לפחות חלקו נמצא בטבלה V. הנתונים שם כוללים את אוכלוסיית השכירים בלבד, על כן סביר להניח שבקבוצת מחוסרי העבודה, או בקרב הגימלאים נעדרו הפנסיה, המצב חמור הרבה יותר. גם הגידול הריאלי שחל בשכר המינימום (כ-10%) לא הצליח למנוע את הצניחה החופשית של העשירונים התחתונים: בעשירונים 3 ו-4 השחיקה עמדה

מאמר זה כלל עיבוד רב של מידע ממקורות שונים. למידע מלא על המקורות ניתן לפנות לכותב.

 דורון גרינשטיין
הוא בעל השכלה אקדמית בכלכלה, מתמטיקה, היסטוריה וכן סטודנט במסלול המהיר לתואר שלישי בהיסטוריה (כלכלית)

 dorongreenshtein@gmail.com

I נספח טבלאות:

שנה	שכר המינימום	שכר מינימום כאחוז מהשכר הממוצע	שכר חציוני	שכר מינימום כאחוז מהשכר הממוצע	שכר ממוצע
2000	2965 ש"ח	60%	4907 ש"ח	40%	6965 ש"ח
2004	3335 ש"ח	65%	5156 ש"ח	48%	6947 ש"ח
2008	3850 ש"ח	67%	5850 ש"ח	48%	7981 ש"ח
גידול 2000-2008	29.8%		19.2%		14.6%

II הכנסה ברוטו לשכיר, לפי עשירונים, שנת 2000

עשירון	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
הכנסה ברוטו לשכיר	1658.78	2626.41	3386.68	4146.96	4907.23	5874.86	7049.83	8777.73	11404.13	19352.47

III הכנסה נטו וברוטו (משוערת באומדן מינימום) לפי עשירונים, שנת 2008

עשירון	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
הכנסה נטו לשכיר	1640.51	2493.58	3346.65	4265.34	5315.27	6233.95	7283.88	8596.29	10630.53	15945.8
הכנסה ברוטו לשכיר	1700	2588	3480	4420	5850	7080	8550	10580	13900	23500

IV

עשירון	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
גידול/קטון באחוזים בין השנים 2008-2000	2.5	-1.5	2.8	6.6	19.2	20.5	21.3	20.5	21.9	21.4

V

עשירון	1	2	3	4	5	6	7	8	9	01
אחוז שחיקת/תוספת שכר	-21	-8.51	-7.21	-6	3.1	3	3	4.2	6.3	2.3